

az ámitásoktól, cselszövésektől és a kétszínű viszonylatoktól ment világnak.

Eljő az idő, amikor az emberek elfogadhatják sorsukat. Életük egyetlen mély odaadássá lesz. Nyilván az öröm humanizmusáról beszélhetünk majd akkor. Mi maiak azonban csak korlátozott humanizmusról beszélhetünk, mert hisz' humanizmusunk visszautasítja a mai világot és gyűlöletet követel; így benne jövőnket hirdelő egyetlen érték az élet megváltoztatására vállalkozott emberek önkéntes testvérisége.

ANNA SEGHERS: „HAZASZERETET“

Az idő ama fordulásában, amit mi németek oly' kinnal teli tudatossággal élünk meg, ahogy alig éli meg más nemzet a magáét, embereket látunk küzdeni, akik az eszmékért úgy harcolnak, mint a zászlókért, egész az utolsó rongyig. Talán nincsen még eszme, amely körül raffináltabban és versengőbben irkáltak volna, mint a haza eszméje körül. Egyetlen egyért sem maszatoltak el több iskolai tentát a gyermekek és ontottak több vért a férfiak. Az eszmék, amelyekkel sokat szédelegnek, gyanusak. Az írók egy része minden immanens érték közül a „hazát“ nevezi a legérvényesebbnek s minden anyag közül a legértékesebbnek. Mások, mint valami csalást vagy fikciót leplezik le. Egy német író a hazát „az elszakíthatatlan élet-tér“-nek nevezi „a középsőnek a lét ama három területe közül, amelyek közül a legszűkebb a testünk, a legszélesebb a földünk.“ Ez az író elfelejti, hogy a föld sem volt a tudatunkban mindig ugyanaz, a föld először csak *Kepler* és *Kopernikus* által lett a mienk, harcok és áldozatok árán.

Még nem is olyan rég, hogy emberek a „haza“ eszméjéért kinos életben vagy kinos halálban részesültek. A polgári korszak kezdetén a nemzeti állam volt új, széles és illő formája az új társadalmi tartalmaknak, a tégely, amelyben a feudalizmus maradványai olvadtak fel. Akkoriban egyet jelentett hazafinak és forradalmárnak lenni. Ma nagyon sok ország írói azt kalapálják az ifjúság fejébe, hogy üres és céltalan időszakok lefutása után a nemzeti érzület, a nemzeti megvalósodás korszaka jött el. Vajjon ezek haza-beteljesedése ugyanaz, mint a polgári korszak elején? Történetileg szükségszerű formája valamely új társadalmi tartalomnak? Manzoni és a Marseilleise „Liberté, liberté chérie?“-haza-beteljesedése? Avagy csak a kapocs, mely az ereszteikeiben bomló társadalmat erővel összetartja? Ne tévesszük meg azonban önmagunkat. E kérdés tagadásával egy lépést se jutunk előbbre. A nemzeti kérdés megítélésében minden tévedésre könyörtelenül reagálnak a tömegek.

Ha a mai ember tudatában látszólag a haza fogalmát rég leleplezték is, ennek ellenére e fogalom naponta és pillanatnyilag regenerálódik. Minden anyanyelven tett kiáltás, minden újjak közt morzsolt földdarab, minden kézmozdulat a gépen, minden erdőillat az emberek előtt újból igazolja közösségük realitását. E közösség mai hasznélvezői isteni rendelésűnek nevezik. Tudva és tudatlanul e közösség megbizásában írók költik a vér és föld mitoszát. Az író előtt u. i. nem számít, ha mesterségét még oly' jól megtanulta is, ahogy egyszer azt *Flaubert* követelte, hogy az általa ábrázolt fa minden más valaha látott fától különbözzék. Napjaink írója tartozik valami mást tudomásul venni a fa lényegéről. Nincs semmiféle általános hazai föld, nincs semmiféle általános almafa, mert más almafa van a feudális birtokos földjén és más a kincstártól bérbeadott földeken és ismét más a kolhozokban.

Ha íróink közül valamelyik keresztül utazik Németországon pl.

északkeletről délnyugatra és megpillantja a grandiózus, pokoli, kénsárga Leuna-gyár táját, hazája e szív-szivattyúját, ahol a munkások tiz-ezre sajátos találmányokat valósít meg, vajjon erre a látványra büszke? A leunai nemzetjavakra büszke? Nem a nemzetjavakra büszke, de büszke ötvenezer munkás erejére, büszke erre a középnevet fölkeléstől átvértett tájra, büszke Leuna jövőjére. Kérdezzétek meg csak a „hazaszeretet“ súlyos szava említésekor, hogy mi az, amit a hazákon szerettek? Vajjon megvigasztalják a nemzet szent javai a javaknélkülieket?... Megvigasztalja a szent haza föld a földteleneket? De, aki a mi gyárainkban dolgozott, a mi uccáinkon tüntetett, a mi nyelvünkön harcolt, az nem volna ember, ha hazáját nem szeretné. Irók, akiknek figyelmét a fogalom e kettőssége elkerüli, egy látszólag egységes közösség csalóka képét ábrázolják s a háborút a haza legmagasabbrendű beteljesedésének tekintik. A nemzeti felszadító háború költői a korszak elején még a valódi tényálladékról irtak, a valódi célokat hirtelték. A háború mai dicsőítőinek nem adatott meg a valódi célok hirtelése. Ők nem irhatnak sem az „imádott szabadságról“, de nem irhatnak az „imádott profitrátáról“ sem. Náluk a háború gyönyörű elemi történés a társadalmi élet békés vagy nyers tája felett, sötét, elkerülhetetlen kitörése a természet erőinek.

Mi az, amiről nem feledkezhetünk meg sajátos feladataink közben? Nem csak arról van szó, hogy a háború csak fenyeget, hanem arról is, hogy csábit. Az ember a munkanélküli bélyegzőhelyen, a futószalag mellett, a kötelező-munka táborban — senki. A halállal szembeállított ember viszont mindennek tűnik.

Egész eddig ugyanaz az ember valamennyi gazdag értékével, valamennyi képességével értékesíthetetlen, használhatatlan, terhes, minden hazában millió és millió számra fölösleges és egyszerre, ime, értékesíthető. A haza nem használta fel egyetlen egy kézmozdulatát, egyetlen egy gondolatát, egyetlen egy találmányát, semmiféle fáradoalmát. Egyszerre azonban az egész emberre, a végső tétre van szüksége. Az, ami után egész ifjúságán keresztül szomjazott látszólag, bekövetkezett: most beigazolhatja magát. A háború az értékesíthetetlen értékesítése, a kiút nélküli világ kiútja. Látszólag ismét a közösség regenerálódik: a békében nem volt semmiféle egyenlőség, a háborúban van, hatalmas csalfa csábitás, az egyenlőség a halál előtt. Hisz egymás mellett ugyanazért a négyzetméter földért harcolnak elkeseredetten. Am egyáltalán nem ugyanazért harcolnak: az egyik a föld járadékáért, az örökségéért harcol, a másik a fáradoalmakért és a káromlásokért, amiket ezért a földért le kell adnia.

Nyelvünkön ritkán keletkezett költői összkép a társadalomról. Mindig voltak nagy, gyakran ijesztő, gyakran az idegen számára érthetetlen magányos teljesítményeink, mintha maga a nyelv zúzta volna össze magát a társadalmi falon. Emlékezzünk arra, amit Maxim Gorkij a moszkvai irókongresszuson, az elmebetegségek eminens társadalmi jelentőségéről mondott. Emlékezzünk a fiatal, pár szertelen erőfeszítés után kiműft német irók bámulatos sorára. Egy kivülálló és egy beteges bölcsködő sem tartozik ebbe a sorba, hanem a legjobbak: *Hölderlin*, meghalt tébolyban, *Georg Büchner*, meghalt agybetegségben, számüzetésben, *Karoline Günderode*, meghalt öngyilkosság következtében, *Kleist*, öngyilkosság következtében, *Lenz* és *Bürger* tébolyban. Mindez abban az időben történt, amely Franciaországban *Stendhal* és később *Balzac* ideje. Ezek a német költők himnuszokat irtak hazájukhoz, amelynek társadalmi falán a koponyájukat vérré őrlték. Ők ugyancsak szerették ha-

zájukat. Nem tudták, hogy amit hazájukon szeretnek, az az ő szakadatlan, magányos, a kortársak részéről alig hallott vergődésük a falon. E vergődések által lettek mindörökké hazájuk reprezentánsai.

Vegyük ki a valóságos nemzeti kulturjavakat mondvacsinált ügyvivőik kezéből. Segítsünk mi, írók az új hazák építésében s akkor a valóban nemzeti szabadságköltők régi pátosza bámulatosan ismét érvényessé lesz.

E. M. FORSTER:

A KIFEJEZÉS SZABADSÁGA ÉS A KULTURÁLIS HAGYOMÁNY

Hagyomány és szabadság Angliában két szorosan összekapcsolt fogalom; legalább is ezt mondják; ezek szerint tehát lehetséges, hogy a kettőt egyidejűleg tárgyaljuk. Évszázadok óta éneklik országomban a szabadság dics-énekét. A kötelességet és a lemondást szintén megénekelték, a szabadságnak azonban a legnagyobb a közönsége és a legjobban tetszik. S ha mi mai írók ezt a hagyományt fenn tudnók tartani, ha mi a mai körülmények között igazolni tudnók azt, amit *Milton*, *Shelley* és *Dickens* az idejüknek mondtak, akkor nem volna okunk félteni szabadságainkat.

Ismerem az angol szabadság szűk határait és tudom, hogy könnyű célpont a kritika számára. Elhatárolja az osztály és elhatárolja a faj. Privilegiuma az angol polgárnak; privilegium, melyben a leigázott népek egyáltalán nem részesülnek. Szólítsák csak egyszer föl az átlag angliait, hogy ossza meg szabadságait India vagy Kenya benszüllöttjeivel: ha Tory, akkor azt válaszolja, hogy „soha“, és ha liberális: „csak akkor, ha erre méltónak találom őket“. Az elmúlt évben *Smuts* tábornok a St. Andrew egyetem hallgatói előtt hatalmas beszédet tartott a szabadságról. Minden szavával egyet értettem. Volt azonban valami, amiről nem beszélt. Nem jutott eszébe érinteni, hogy Délafrika színes négeri számára biztosíthatók volnának azok a javak, amiket ő oly ékesen dicsért. Egyáltalán még csak nem is gondolt erre s ez a kihagyás dicsőítő beszédét neveltségessé tette. A szabadság csak a faj és az osztály határáig érvényesül nála is. A szabadság Angliában a gazdag emberek előjoga. Az alsóbbosztályok embere, avagy annak számára, aki minden osztályon kívül áll, a szabadság — kevés kivételtől eltekintve — vajas kenyeret sem ér. A kifejezésnek az a szabadsága, amely nékiünk íróknak annyira a szív ügye, az átlag munkanélküli számára a legcsekélyebb érdekléssel sem bír. A szabadságot olyan képzelgésnek tekinti ez, amivel a felső osztályok foglalkoznak, mivel elegendő az élelmük és mert mulatságosnak tartják a frondeurt játszani az állammal szemben. Nekem személyesen vannak barátaim, akik ugyan nem állnak a legalsóbb osztályok legalsóbb határán, de ehhez veszélyesen közelednek: ezeknek viszont vannak rokonaik, akik ezeket a határokat már átlépték: ezek a mi kongresszusunkat és ennek a lehetőségeit cinikusan nézik. Ugy gondolom, hogy mindenki, aki mint én, hisz a szabadságban és nyitott szemmel jár, időről-időre észleli e haragos megvetés nehezitelését. Kenyér és fedélnéküli emberek épp oly kevésbé törődnek a szabadsággal, mint a kulturális örökséggel. Az ellenkezőjét képmutatás volna állítani.

Megpróbáltam a két határt — a faj és az osztály határát — lelkiismeretesen feltüntetni, mert mindezek ellenére én mégis hiszek a szabadságban: sőt, még azt is hiszem, hogy az a különös forma, amely Angliában kifejlődött, számunkra és a világ számára még hasznos lehet. Politikai szempontból véve — azt hiszem Önök már kitalálták, hogy